

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ЗБОРНИК РАДОВА

Књ. LIX

ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ

Књ. 5

Уредник:

Академик ГЕОРГИЈЕ ОСТРОГОРСКИ

Директор Византолошког института Српске академије наука

Примљено на IV скупу Одељења друштвених наука САН
од 28 V 1958

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА

БЕОГРАД

1958

ИВАН ПОПОВИЋ

ХРИШЋАНСКА ГРЧКА ОНОМАСТИКА У ХРВАТА

Још у своје време је велики чешки балканолог К. Јиречек показао, у студији „Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer“¹, да се у јадранској зони Југославије, која је данас католичка, у средњем веку раширио култ читавог низа оријенталских светаца, и то посредством византиског православља. Отуда и читав низ далматинских светаца, нарочито градских патрона, носи имена која не потичу са латинског Запада, већ са грчког Истока, као напр. св. Трипун у Котору, св. Влахо у Дубровнику, св. Стошија (Анастасија) у Задру итд.

Већ сама ова констатација поставља аутоматски и један лингвистички проблем: питање да ли су, заједно са византиским православним култом, данашњим католичким Југословенима дошла од Грка и имена тих светаца. Тојест, другим речима, да ли је култ Јужним Словенима и на западу Балкана ствјрно дошао директно са Истока или је он прво прошао кроз романску католичку реторту, за шта је и на источном Јадрану, дакако, било довољно услова.

Покојни хрватски научник П. Скок, у једној мањој расправи под називом „Sur l'élément grec de l'ancien dalmate“, која је изишла не много пре његове смрти², узима да претресе баш то питање: јесу ли византиски утицаји продрли Јужним Словенима на Јадрану непосредно, или пак путем романског посредства. И закључак његове кратке анализе је: да се, у крупним цртама узев, о неком непосредном утицају Византинаца на југословенске приморце не може говорити, пошто се у низу случајева може доказати лингвистички траг романског посредства.

Овакав закључак уваженога научника, међутим, у извесној мери изненађује, и то и у методолошком погледу — пошто већ и а priori није вероватно да је вишевековна владавина Византије у Далмацији и Италији протекла без икаквих непосредних лингвистичких (и других) утицаја на Словене, који су већ били присутни — а такође и у погледу конкретнoг материјала, будући да се баш Скоку лично и његовом ригорозном методу дугује откриће неких непосредних гредизама на нашем Јадрану; задовољљу се тиме да поменем дубровачка имена

¹ Stzb. der kais. Akad. d. Wiss. in Wien, Phil. — hist. Cl., Bd. CXXXI/Abh. XI.

² Revue de linguistique romane (Lyon—Paris) XIX, 227—230.

Srđ = Σέργιος и *Vlaho* = Βλάχος, за која је Скок доказао да искључују романско посредство³.

Због тога сам и сматрао за потребу да извршим један краћи систематски преглед лингвистичког материјала грчког порекла у оним српскохрватским крајевима који припадају католичкој сфери: да би се видело може ли се ипак рачунати у јачој мери и са директним средње-грчким *resp.* новогрчким лингвистичким утицајем, без посредства балканскороманских дијалеката. Наравно, по својем интензитету у католичким српскохрватским крајевима — грчки утицај се ни изблиза не може мерити са латинским и романским. То је, мислим, потпуно јасно. Али да ни грчки утицај на Хрвате никако није за потцењивање и да је знатно већи него што би се на први поглед могло држати — то, верујем, јасно излази из мојег берлинског реферата, одржаног априла 1957, под називом „Zum Spracheinfluss der orthodoxen Griechen auf jugoslavische Katholiken“⁴.

У томе реферату сам целокупни материјал те врсте дао у кратком прегледу, не улазећи у појединости. Али приликом скупљања грађе и обраде реферата пала ми је у очи једна изванредно важна чињеница: да се, наиме, међу најчешћим личним именима црквеног порекла такође и код католичких Хрвата, исто као и код православних Срба, Македонаца, Бугара и Руса, налази читав низ грчких имена, и то таквих која су примљена непосредно, без учешћа римске цркве. Ја сам на то тада и указао; али је сада потребно да се изврши и подробна етимолошка анализа, која, колико ми је познато, досад још нигде није извршена систематски.

Чињеница је, као што се види, веома важна, утолико пре што се у томе случају Хрвати обично разликују од Словенаца, а слажу са православним Словенима. А то, разуме се, показује да је у доба формирања хришћанске цивилизације код Јужних Словена — византиско православље имало водећу улогу, за којом је римска црква очигледно заостајала. Тек касније, после повлачења Византинаца са Јадрана и после црквеног раскола, — код Хрвата се учвршћује утицај латинске цркве и медијевални латински језик; али црквену номенклатуру, ономастику овај латински утицај већ није могао захватити у пуној мери, пошто су баш она најраширенија хришћанска (нарочито мушка) лична имена и код Хрвата, као и код Срба, Бугара, Руса, већ постојала, и то у своме новогрчком (а не латинском) руху.

Разматрање овог материјала ми је показало још нешто: да се, осим оних имена која се дугују грчком утицају у Далмацији, на тлу непосредне византиске владавине, и која се често на приморје и ограничавају, као поменуто *Srđ* и *Vlaho*⁵, — јављају овде и таква имена која

³ Les origines de Raguse. Etude de toponymie et de linguistique historique, Slavia X, 486.

⁴ Реферат ће изићи у зборнику материјала изнетог на скупу Konferenz über Fragen der neugriechischen Literatur у берлинској Академији наука (15—19. IV. 1957).

⁵ Већ у Далмацији и Хрватском Приморју, с једне стране, и у Босни, с друге, налазимо ово име само у латинском, „западном“, облику: уп. напр. на Хвару *Blôž*

су ушла и у хрватске крајеве на северу, где непосредне грчке власти зацело није никада ни било. А та последња баш и јесу од изванредног значаја, утолико пре што су то најчешће најпопуларнија, најјаче распрострањена имена у најширим народним слојевима. На њима се углавном овде сада и задржавам.

Прво ћу узети имена *Иван* и *Јован*, која су, наравно, источњачког, јеврејског порекла (*Johanan*); име је у европске земље продрло посредством грчкога Ἰωάννης resp. латинскога *Jo(h)annes*.

Уопште узев, варијанта *Иван* се сматра као хрватска, бугарска и руска (рус. *Иван*, украј. *Іван*), а варијанта *Јован* као „српска“. Међутим је потребно, пре него што искажемо суд о њиховом настанку, да се задржимо на њиховој географији и хронологији, као и на још неким облицима, што ће нам помоћи и у етимолошкој анализи.

Руске земље. Од XIV века се јавља *Иван* (укр. *Іван*), често, до XVI в., са графијом *иваннѣ*, по угледу на Ἰωάννης. У црквеним текстовима се јавља и *иоаннѣ*⁶. Друге варијанте на источнословенском терену нису познате; име *Иван* је, као што је познато, јако раширено код Руса, сасвим популарно и потпуно народско (уп. назив *Иван Иванович* за медведа, као табу).

Бугарска. Књижевно бугарски је, наравно, *Иван*. Уп. и из разних крајева Бугарске у народним говорима тај исти тип, напр: у Самоловском на југоисток од Софије⁷, у родопским говорима на југу *Иван*⁸, на југоистоку, на турској граници такође; уп. име „рода“ *Ивануфци*⁹. И топономастика Бугарске бележи исти ономастик: уп. на северу *Иваново*, област Русе, *Иванов преслап*, област Оряхово, на северозападу прелаз *Иванова птека*, обл. Луковит¹⁰. Међутим Бугарима није непознат ни тип *Јован*; бар на западу је он сасвим нормалан и, изгледа, искључив у народној употреби. У топомастичкој студији области Ломско, на северозападу Бугарске, И. Дуриданов констатује само тип *Јован*; примера типа *Иван* тамо нема: уп. *Ибвина банка* — „ниска местност, заета од ниви“, које аутор изводи од л. им. *Иво*, *Иова*¹¹, затим *Ибцови шумаци* — „висока местност, заета от ниви“, *Ибцово бранище* — „висока местност, заета от гора“, што аутор изводи од л.

(М. Нгасте, *Антропонимија и топонимија опćине Нварске*, Нрв. дијалект. зborn. I, 333), на острву Суску топоним *Влашково бърдо* (J. Hamm, M. Ngeste, P. Gubergina, *Govor otoka Suska*, HDZ, 85); у Босни *Блаж*, *Блажан*, *Блажац*, *Блажич* (J. Zovko, *Narodna imena — Bosna i Hercegovina*, Rad Jugosl. akad. XXVI, 152).

⁶ M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch* I, 468.

⁷ Ст. Стойков, П. Ванкова, Г. Георгиев, Ж. Желев, А. Кирянов, Р. Новачкова, И. Пенчев, *Говорът на с. Говедарци, Самоковско*, Известия на Института за български език IV, 276.

⁸ Ст. Кабасанов, *Говорът на с. Момчиловци, Смолянско*, иста Извест. IV, 37, 38.

⁹ Г. Христов, *Говорът на с. Нова Надежда, Хасковско*, иста Извест. IV, 194.

¹⁰ В. Миковъ, *Произход и значение на имената на нашитѣ градове, села, рѣки, планини и мѣста (София 1943)*, 128, 134.

¹¹ И. Дуриданов, *Местните названия от Ломско (София 1952)*, 50, 151.

им. *Їбџо*¹² (уп. срп. *Јбџа* од *Јдван*); свакако и *Їблова чешма* — „чешма в село“ и *Їбловото* — „висока местност, заета от бранище“, што аутор своди на л. им. *Їоло*¹³ (уп. срп. *Јвле* од *Јдван*). На северозападу, близу југословенске границе, у Белослатинском се налазе имена *Евџн*, *Евџнчо* и жен. *Евџнка*, која К. Попов не своди на уобичајено буг. *Иван*, већ на *Їовџн* (пошто говор иначе не познаје прелаз *i* у *e*), са променом *јо* у *је*, *e*¹⁴, дакле би и то била потврда за тип *Јован* на западу Бугарске, утолико пре што у истом крају постоји и *Їбџо*¹⁵. Уколико се тип *Јован* налази и даље на исток у бугарским крајевима, тешко ми је рећи, јер немам потребног материјала. Истина, Јиречек бележи на ушћу Камчије у Црно Море — дакле на крајњем истоку — топоним који „Турци“ зову *Дервиш Јован* (= буг. *Орјхово*)¹⁶; али се код Микова у поменутој књизи не налази ниједан једини пример ове врсте. — Најзад, познато је старобуг. име *иовница* (као топоним у јуж. Бугарској, у грч. транскрипцији *Ἰωαννίτζων*)¹⁷, тојест исто као и ст. рус. *иовнѣ* — напоредно са народним *Иван*.

Српске земље. Књижевни језик има *Јдван*, које се јавља од XII века, како констатује велики загребачки речник¹⁸; не знам само како треба схватити старе графије на које се он позива. И источна Србија, која се наслања на западну Бугарску, има, како изгледа, само тип *Јован*. Уп. *Јован*, *Јовановџи*, *Јованка*, *Јованча* — али и *сѣгеа Јоџна*¹⁹. Мени је из Војводине познато као народско само *Јдван*, *Јбџа*, *Јбџа*.

Међутим се несумњиво јавља и код Срба, као народски тип, и тип *Иван*.

Ту је на првом месту материјал из Црне Горе. Потврду имамо од XV в. из околине Скадра (у једном талијанском тексту): *Ivan Suida*²⁰, тј. *Иван судија*, што, дабоме, није никакав „бугаризам“^{20а}; уп. такође и име *Ивана* Црнојевића, црногорског властодршца; па и данас такође, напр. у Пиперима *Ивџ* [sic; вероватно је *И-* дуго]²¹. И на Косову и у Метохији, који и иначе имају пуно свежих веза са Црном Гором, бележи се напр. у Дечанској хрисовуљи *иванџишџа*, па из При-

¹² оп. cit., 77, 78, 152, 153.

¹³ оп. cit., 28, 77, 145, 154.

¹⁴ Говорът на с. Габаре, Белослатинско, Извест. на Инст. за бълг. ез. IV, 119.

¹⁵ ibid.

¹⁶ Das christl. Element..., 81.

¹⁷ Миков, оп. cit., 47.

¹⁸ Rječnik Jugoslavenske akademije IV, 668.

¹⁹ А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије (Београд 1905), 60, 312, 315, 336, 454.

²⁰ А. М. Селищев, Славянское население в Албани (София 1931), 55.

^{20а} Како сам недавно показао, потпуно је погрешно схватање да је у северној Албанији икада било Бугара; тамошњи Словени су били искључиво Срби. В. мој чланак: К вопросу о происхождении славян северной Албании, Славянская филология I (Москва 1958), 195—05.

²¹ М. Стевановић, Источноцрногорски дијалекат, Јужнослов. филол. XIII, 61.

зрена од XIV века *иванъко*²², у XVIII веку *иванъ*, а у једном тексту и чудно *ивекъ*: *писа ивкѡ пол проскомидіѣ себе за здравле неѣе р[ече] 8с [опшему] ѡтцѣ ивекѣ*²³.

Преглед топономастике Србије показује да је у овој области, где је тип *Јован* данас владајући (а можда и искључив), некада владао баш тип *Иван*. Уп. у околини Београда села *Иванча*, *Иванчева Жезница*²⁴, *Иванов Појок*, у рудничком крају *Иване* f. рl.²⁵, *Ивановци*²⁶, у Љигу такође *Ивановци*²⁷, око Чачка *Ивановачки Појок*, *Ивановци*²⁸, рушевину *Ивања* крај Цера у шабачком крају²⁹, *Ивановићи* у ужичкој области³⁰, *Иванковац*, *Иванковачки Прђавор* код Светозарева³¹, *Ивање* у Топлици³² и, у истом крају, село и рушевине *Иванова Кула*³³, затим *Ивање* код Лебана у јуж. Србији³⁴, *Иванова Ливада* код Пирота на југословенско-бугарској граници³⁵, такође и *Ивање* у Санџаку³⁶, *Иваново* и *Иванда* у Банату³⁷ (ако је старо) и др. Исто налазимо, уосталом, и у Македонији, напр. *Ивањевце* код Битоља, *Иванчиште* код Кичева³⁸ и сл.

Понегде има колебања између једног и другог типа. П. Будмани истиче да се код Срба разликује *Јованџан*, празник св. Јована 24 јануара (по старом календару), и *Ивањдан*, празник св. Јована 24 јуна³⁹. Врло је занимљиво оно што у овом погледу вели Вук: „*Иван*... у кршћана [тј. католика] (као и у Руса) *Иван* значи *Јован*... У кршћана [тј. православних] *Иван* и *Јован* два су различна имена, као и *Ивана* и *Јована*... У Тршићу су биле у једнога човјека... двије кћери *Ивана* и *Јована*...“⁴⁰. И у Црној Гори се, напореда са поменутиим *Иван*, јавља и *Јован*, жен. име *Јова*, *Јвка*, и сл., често и у истом месту⁴¹. Исто тако и на Косову: поред поменутога *Иван* (и *Ивек* [?!]), јавља се

²² RJA IV, 101.

²³ Гл. Елезовић. Речник косовско-метохишког дијалекта I (Београд 1932), 217.

²⁴ RJA IV, 100, 102.

²⁵ RJA IV, 101.

²⁶ RJA IV, 102.

²⁷ Ј. М. Овадија, Именик места Краљевине Југославије (Београд 1935), 125.

²⁸ RJA IV, 102.

²⁹ *ibid.*

³⁰ *ibid.*

³¹ Имен. места, 125.

³² Jireček, Das christl. Ilem..., 41.

³³ RJA IV, 102.

³⁴ Имен. места, 125.

³⁵ RJA IV, 102.

³⁶ Имен. места, 125.

³⁷ Имен. места, 125 и RJA IV, 100.

³⁸ Имен. места, 125.

³⁹ RJA IV, 99.

⁴⁰ Срп. рјечник, sub Иван.

⁴¹ Уп. Стевановић, *op. cit.*, 61, 63; Б. Милетић, Црмнички говор, Срп. дијал. зб. IX, 305.

и *Jovān*, *Jōva*, у XVIII в. *iwbanь*, *iwban*; такође *Jdviца*, топоним *Jbvin Lāz* и сл.⁴². И у Боци Которској се бележи женско име *Jōвана*⁴³.

Босна и Херцеговина. У овом погледу немају за нас интереса, јер се, услед националне и верске мешавине, тамо јављају оба типа, уз напомену Ј. Зовка — уосталом помало застарелу — : „Мало је необично чути код ришћана у нашијем крајевима име Иван, него то име понајвише замјењује Јован. Само у Гацку сам дознао, да и ришћанин има као и кршћанин име Иван“⁴⁴.

Хрватске земље. РЈА изричито тврди да се код католика налази само *Ivan*; никад Јован⁴⁵, што се слаже са мојим материјалом: тј. нисам нашао никаквих супротних примера. Навешћу ипак нешто примера, да бих разграничио тип *Јован* од других могућих (романских, с једне, и словеначких, с друге стране). Око Дубровника *Ivo*, *Ivuša*, *Ivić*, *Ivišak*, *Ivule*⁴⁶, на Хвару *Ivbn*⁴⁷, на Дугом Отоку *Ivūn*⁴⁸, на Суску *Ivān*, *Jivān*, *Jivān*, през. *Jivānčić*, *Jivānūna*⁴⁹, у Истри *Jivān*, *Jivo*, *Jive*, *Jivka*, *Jiko*, *Jikola*, през. *Jivaniš*⁵⁰ итд., дакле у свим приморским крајевима.

Мора се поменути, међутим, да се у приморју јавља и познато дубровачко *Đivo* гесп. *Dživo*⁵¹, затим и *Zvāne* (у презименима), напр. на Хвару⁵², па женско име *Zanēta* „Ivana“, напр. на Суску⁵³, а затим и друге сличне варијанте.

Из целог материјала се види да треба рачунати са једним некада јединственим појасом на којем је био раширен тип *Иван*; то је случај са целим источнословенским тереном и са јужнословенским тереном од Јадрана до Црног Мора, искључујући одатле, међутим, Словенце. Касније се у јужнословенском центру (Србија и Војводина, западна Бугарска) раширио тип, очигледно рецентнији, *Јован*, док је на западу Балкана (Хрвати) и на истоку (већина Бугара) остао старији тип *Иван*, као и код Руса.

Обично се и *Иван* и *Јован* своди на грчку варијанту Ἰωάννης (фонет. *joānis*). Ја мислим да је то свођење свакако тачно, иако се мора рећи да стари тип *Иван* није тако лако објаснити као што би се могло чинити на први поглед. Јер чисто формално — ако се *Иван* може свести

⁴² Елезовић, оп. cit., 263.

⁴³ РЈА IV, 668.

⁴⁴ Уп. Ј. Зовко, Rad. J. Ak. XXVI, 154, 155.

⁴⁵ РЈА IV, 99 i 668.

⁴⁶ Р. В. Бијелић, Narodna imena (Konavli u Dalmaciji), Rad J. Ak. XXX, 242.

⁴⁷ Hraste, Antroponim. i toponim. opć. Hvarske, HDZb I, 333.

⁴⁸ В. Финка, Izvještaj o ispitivanju govora na Dugom otoku, Ljetopis Jug. ak. LXII, 384.

⁴⁹ Hamm, Hraste, Guberina, Govor otoka Suska, HDZb I, 77, 84, 100, 147.

⁵⁰ Ј. Рибарић, Razmještaj južnoslov. dijalekata na poluotoku Istri, Срп. дијал. зб. IX, 154.

⁵¹ РЈА IV, 105.

⁵² Hraste, HDZb I, 342.

⁵³ Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 183.

на Ἰωάννης (тј. *joán-is*), могло би се исто тако и на лат. *Johannes* или, уствари, *Joan(n)-es* (дакле опет *joán-*), пошто је *-h-* у вулгарнолатинском давно испало, о чему сведочи тал. *Giovanni*, шп. *Juan*, франц. *Jean* итд. Латински језик као извор овде ипак не долази у обзир из географских разлога, јер се из моје анализе види да је тип *Иван* карактеристичан за православне словенске земље плус једино још — од католика — за Хрвате. Напротив, на латинско *Joannes* се своди очигледно словеначко *Janež* и западнословенско (чеш., пољ. итд.) *Jan*, нарочито кад се *Jan* упореди са немачким народским и холандским *Jan*, а и са талијанским *Gian-* (обично у изведеницама), жен. *Gianna*, *Gianina* итд.

Питање је, међутим, како се догодило да се из једног истог језика, из грчког, добило од Ἰωάννης једном *Иван*, а другипут *Јован*. Ту баш и лежи тешкоћа, на којој се досад, колико знам, нико није заустављао. Истина, Будмани узима овако: *Иван* би било настало од грчког облика „dok је грч. ι još glasilo posve kao vokal, te је od Joan prešlo na Ivan; kasnije је postao oblik Jovan . . . tijekom što се грч. ι изговарало као j.“⁵⁴. Међутим ја не видим у грчком језику основа за такав различит третман нити се може узимати да је Ἰωάννης могло бити изговарано друкчије него *joánis*, без обзира на то о којој је епоси реч; и *Иван* и *Јован* < *Ивѧн*, *Јовѧн* указују, уосталом, на увек исти грчки изговор. Него је разлика на — словенској страни. Новији облик, *Јован*, настао је од Ἰωάνν-ης престо развијањем новог *-w-*, *-v-* у хијату*; али је проблем старијега *Иван*. Овде су, по мом мишљењу, могућа два објашњења. Или се *-w-*, налазећи се између *i-* и *-a-* консонантизовало у *-w-*, у време кад је јужнослов. и ист. слов. *-v-* још било билабијално (уствари *-w-*): *Ioanъ* (какав се облик и јавља у споменицима; уп. напред) је могло дати **Iuanъ*, **Iwanъ* > *Иван*. Или је, пак, дошло до редукције ненаглашенога *-o-* > **-v-*: тј. **Ivanъ*, па тек онда до развртка *-и-* у хијату: **Iuanъ*, и даље до прелаза **iъ* у **iъ*, као и иначе у словенским језицима. На тај начин долазимо до облика **Ivanъ*. Даље би се **iъ-*, као и увек на почетку речи у источнословенском и јужнословенском, вокализovalo у **i-*; уп. српскохрв. *igla*, словенач. *igla*, рус. *игла* од **iъgъla* (према чеш. *jehla*, пољ. дијал. *jegla*, луж. *jehla*, полаб. *jagla*) итд.⁵⁵. Западнословенских потврда, на којима бисмо ово могли проверити, нажалост овде немамо (јер тамо долази западни тип *Jan*).

Приморски облик *Zvāne* (*Žvāne*) је, наравно, инфилтриран из романског; Храсте га своди на млетачко *Zuane* (=тоск. *Giovanni*)⁵⁶; али би то могао бити и балканскоромански домаћи облик од *Joanne(s)*. Уп. у далматском примере: *Žan*, *Žvan* и (по нар. етимологији) *Živan* за ово име⁵⁷. Сусачко *Zaněta* је, наравно, талијанско *Gianetta*, са мле-

⁵⁴ RJA IV, 99.

* Наравно, у талијанскоме *Giovanni* од *Joannes* не може се појава *-v-* између вокала објашњавати на исти начин, пошто таквих појава у романском нема (можда према *giovane* „млад“ по нар. етимологији?).

⁵⁵ A. Meillet, *Le slave commun*² (Paris 1934), 81.

⁵⁶ HDZb I, 342.

⁵⁷ С. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I*, Denkschr. der kais. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Cl. XLVIII, Abh. III, стр. 86.

тачким изговором *g-* за *gi-*. Али ти облици, како се види, нису продрли даље у копно, где — код католика — влада тип *Ivan*. Није ми сасвим јасно дубровачко *Đivo*; могуће да је овај облик настао укрштањем општераширенога *Ivan*, *Ivo* са талијанским *Giovanni*; доказа за то, међутим, нема.

Морамо се, напослетку, задржати и на облицима *Jan* и *Janко*. Како вели Будмани, тип *Jan* се јавља од XIII века, али ретко; у сваком случају, изгледа, спорадично, истина, и у хрватским и у српским крајевима. Он га своди на „*Ἰωάννης* или *Joannes*“, и то узимајући сажимање *oa > ā*, као у чешком и пољском *Jan*⁵⁸. У сваком случају, овај спорадични облик је морао доћи са запада, већ с обзиром на географију: зап. *Jan*, *Janex* = *Joannes*; јер грчко *Ἰωάννης* је, како се види, дало сасвим други резултат: *Иван* || *Јован*, тојест без сажимана *oa > ā*. Што се тиче имена *Janko*, за које Будмани вели да је раширено „*osobito po sjevernijem krajevima*“, изводећи га од наведенога *Jan*, може се рећи да је та веза тачна. Будмани, међутим, додаје да притом „*ne treba misliti na madž. Jankó*“, иако примећује да се баш *Hunyadi János* најчешће тако назива у нашој народној традицији⁵⁹. Ја баш мислим да зато и треба мислити на везу *Janко* са мац. *János*, које се, с обзиром на своје почетно *Jan-*, очигледно везује за словеначки и западнословенски ареал и за немачки терен, те је, према томе, потекло из латинског извора.

Као што се види, дакле, и поред извесних отступања у корист других типова, *Ἰωάννης* је српскохрватским католицима, Хрватима, дошло у свом источном, грчком, руху, а не у латинском. То је тип *Ivan*, који је књижевно- и општехрватски, одакле се делимично шири и Словенцима у ново време. Овде се, дакле, Хрвати слажу са православним, а не са католичким, Словенима, и тип *Ivan* указује на делатност византиских попова и калуђера и у хрватским крајевима.

Узимам сада други ономастик, чија је судбина била слична као и у претходног. То је *Ἰωσήφ* = лат. *Iosephus*.

Географија је овде ипак нешто друкчија него у случају *Иван* | *Јован*.

Код Руса имамо *Йосиф*, а такође и народско *Осит*.

Из бугарског језика ми је познато само *Йосиф*.

Из српских крајева се, још од првих споменика, па све до данас, јавља *носиџ*, *Јдсиџ*⁶⁰; уп. напр. на Косову *Јдсиџ* и адј. *Јдсиџљев*⁶¹. Али Константин Филозоф пише и *носиџ*⁶².

У хрватским крајевима има шаренила. Књижевнохрватски облик је *Јдсип*. То је веома раширен тип, који се јавља од XVI века, код старих приморских, босанских и славонских (дакле многих католичких)

⁵⁸ RJA IV, 450.

⁵⁹ RJA IV, 453. О тој традицији в. расправу Л. Хадровица (Hadrovics), *Ungarische Helden in den Dramen von Junije Palmotić*, Archivum Europae Centro — Orientalis (Budapest) IV, 518, 519.

⁶⁰ RJA IV, 568.

⁶¹ Е л е з о в и ћ, Речн. кос.-мет. дијал. I, 264.

⁶² RJA IV, 659.

писаца⁶³. Уп. у Славонији данас нормално *Josip*⁶⁴. Уп. у топономастици *Josip-dol* изнад Ријеке, у Хрватској и Славонији *Josipovac*⁶⁵. Иста је варијанта позната данас и у Босни и Херцеговини⁶⁶, у Лици⁶⁷. Из Истре и разних далматинских говора се бележи, још од старих писаца, облик који потсећа на руски: *Osip* (ген. *Osipa*)⁶⁸. Ја лично сам у јужној Истри забележио, даље, и *Sip*, са редукованим и *o*-.

Даље се јавља и варијанта *Osib*, са звучним *-b*. Бележи се данас из средње Далмације: *Osib*⁶⁹; позната је и низу старих далматинских и дубровачких писаца; уп. асс. *Osiba*, вос. *Osibe*, instr. *Osibom*, придев *Osibov*⁷⁰.

У старим текстовима из католичких крајева, ретко (од XVI до XVIII века), јавља се и *Josep*⁷¹.

Међутим се јавља и варијанта са *-z-*. Она је карактеристична пре свега за *hyrosoristica*, и чак би се могло рећи да је и према *Josip*, са *-s-*, обичнији *hyr.* са *-z-*. Уп. *Jozo* чак у Боци⁷², *Jozo* у Дубровнику⁷³, *Jozo*, *Jozan*, *Jozica*, *Jozika*, *Jozul* у Босни⁷⁴; из једне народне песме више из источнијих крајева констатује се и *Joco*, а такође и из средње Далмације *Joso*⁷⁵, које законито стоји према *Josip*. У Истри се јавља *Joze*⁷⁶, као и у словеначком.

Много је ређи — бар данас — пуни облик са звучним сугласником; али се ипак јавља. Напр. у Босни *Jozii*⁷⁷, у Славонији у Сичама вос. *Jozere* — према нормалноме номинативу *Josip*⁷⁸; у прошлости се од XVI века у приморских писаца много јавља *Jozef* (у Дубровнику изговор и *Jozef*⁷⁹). За варијанту **Jozef*, познату словеначком језику, код Хрвата у литератури нема потврда⁸⁰.

Напоследку, у Далмацији се среће надимак *Веро*⁸¹, који се своди на исто име; у Босни се среће *Јоџа*⁸².

⁶³ *ibid.*

⁶⁴ Stj. Ivšić, Današnji posavski govor I, Rad J. Ak. CXCVI, 178.

⁶⁵ RJA IV, 659.

⁶⁶ J. Zovko, Rad J. Ak. XXVI, 155.

⁶⁷ R. Grujić, Plemenski rječnik ličko-krbavske županije, Rad XXI, 304.

⁶⁸ RJA IX, 197; HDZb I, 100.

⁶⁹ Hraste, HDZb I, 333.

⁷⁰ RJA IX, 191.

⁷¹ RJA IV, 658.

⁷² В. Томановић, Акценат у говору села Лепетана, Јужносл. филол. XIV, 77.

⁷³ RJA IV, 671.

⁷⁴ J. Zovko, Rad J. Ak. XXVI, 155.

⁷⁵ RJA IV, 659; B. Finka, Izvještaj o prikupljanju narodnih pomorskih naziva i izraza na obalnom području od Zadra do Obrovca, Ljetopis Jug. ak. LXII, 390.

⁷⁶ RJA IV, 671; J. Ribarić, Срп. дијал. зб. IX, 102.

⁷⁷ Zovko, op. cit., 155.

⁷⁸ Ivšić, Rad CXCVI, 178.

⁷⁹ RJA IV, 671.

⁸⁰ *ibid.*

⁸¹ Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 150.

⁸² Zovko, Rad XXVI, 155.

Имамо да учинимо овде две констатације. Прво, типови са *-p-* се налазе с једне стране код Хрвата (*Josip, Osip*), а с друге стране код Руса (*Osim*); Срби и Бугари знају углавном само за *Josиф, Ђосиф*, тип познат и Русима; али се у старосрпском налази и на пример *носипъ*, бар код Константина Филозофа. Друго, типови са звучним *-z-* (*-ž-*) за првобитно *-s-* налазе се само код Хрвата (*Jozef*, а нарочито *Jozo*), не рачунајући и Словенце (и западне Словене, који, међутим, немају варијанту са $f > p$). Што се тиче прелаза $p > b$, он се, како видимо, налази у хрватским крајевима (*Osib*); с других страна се не бележи.

Сад можемо прећи на етимолошку страну. Своде ли се словенски типови на грчко Ἰωσήφ или на латинско *Josephus*? Обично се узима да грчко порекло срп., буг., рус. *Josиф, Ђосиф*, хрв. *Josip*, рус. *Osim* гарантује *-i-* за *-η-*. То је врло вероватно; али то треба доказати, треба подупрети још и другим аргументима, јер би се могло десити да је и лат. *Josephus* дало *Josиф, Josий*, уз не тако тешко замисливу промену *e* у *i*. Па шта се може навести у прилог баш грчког порекла?

Прво географија. Хрватске и руске прилике, са променом $f > p$, указују на старину, јер се процес промене $f > p$ вршио у већини словенских језика само у средњем веку⁸³. То би значило да су хрватски и руски облик настали из истог, и то грчког, извора. Срби и Бугари, истина, нису сачували тип са *-p-* (сем примера *носипъ* у старосрпском); али је то последица измењених фонолошких прилика и све новог и новог свежег грчког утицаја, који је реституисао оригинално *-φ* (као и у руском *Ђосиф*)⁸⁴, до чега код Хрвата, верски изолованих од Грка, више није могло доћи (уп. и рус. народско *Osim*). Код Словенаца (*Jozef, Jožef*), Чеха (*Josef*, нур. *Joža, Jůža, Jožka, Jozifek*)⁸⁵, Пољака (*Józef* и сл.) — облика на *-p* нема; код њих се овај ономастик везује, очигледно, за сасвим другу традицију, дошао је, тојест, из црквеног латинског, као, уосталом, и мађарско *József* и немачко *Joseph*.

Друго у корист грчког порекла хрватског, српског, бугарског и руског облика: очувано безвучно *-s-*: *Josip, Josиф, Osim* итд. И овај разлог сам по себи не би био довољан, јер балканскоромански дијалекти такође чувају *-s-*, не мењају га у звучно *-s-*, бар у принципу. Међутим за романско *y-* (*i-*) би се у далматинскороманском очекивало *ž-* (а не *j-*; уп. напред *Žvâne < Joannes*). Зато овде балк. ром. порекло није могуће узимати. Ако бисмо руски, бугарски и српски облик и онај хрватски са *-s-* хтели изводити из латинског, онда бисмо се, због тога *j-*, морали обратити црквеном латинском (уп. чешки, пољ. *Jan = Joannes*); али тада би било и $s > z$ (уп. пољ. *Józef* итд.), а вероватно и очувано *e*, немењање његово у *i*.

⁸³ I. Popović, Zur Substitution des fremden *f* im Serbokroatischen, ZSPH XXIV, 32 и след.

⁸⁴ Нешто слично се запажа у вези са новим утицајем који је такође струјао из Цариграда у турско време: Срби чувају архаичније стање, Бугари имају подмлађене варијанте (в. A. Schmaus, Zur Lautgestalt der türkischen Lehnwörter in den südslavischen Sprachen, Münchener Studien zur Sprachwissenschaft VI, 104—123).

⁸⁵ F. Trávníček, Slovník jazyka českého⁴ (Praha 1952), 605—606.

Најзад, треће, географија иста као и код типа *Иван | Јован*. Већина католика — Запад, православни — Исток; Хрвати се и овде слажу са православним Истоком, а не са католичким Западом.

То важи, наравно, за хрватски тип *Josip* и за ређи хурос. *Joso*; али то, дабоме, не важи за хурос. *Jozo* и за ређи тип *Jozip*. Шта то значи? То значи да се грчки тип раширио и код Хрвата из грчке православне цркве, али да га је, и то у новије време, почео — нарочито у интимнијој употреби — потискивати „западни“ тип, не успевши да потисне званични облик *Josip*, бар не у већој мери.

Тип *Osib*, са *-b*, претставља извесну тешкоћу; али се и он своди на грчки (а не латински) тип, и због *-i-* за *-η-*, али и због *-b*, које се мора сводити на раније *-p*. Зашто се овде *-p* изменило у *-b* (а оно је реално; уп. напред примере из косих падежа: *Osiba*, *Osibe* итд.), није лако рећи. Можда у неким чакавским говорима где постоји прелаз звучних у безвучне на апсолутном крају? Или треба рачунати са познијим утицајем далматинског романског изговора?⁸⁶

Тип *Веро* се, наравно, своди на тал. *Верро*, хурос. од *Giuseppe**; али он је само од локалног значаја; на мешавину са овим типом потсећа и босанско *Јоја* (*Jozo* + *Бео*?).

И овде, дакле, имамо посла са византиским именом и код Хрвата.

Узимамо даље име Ἰακώβ (Ἰάκωβος) = лат. *Iacobus*.

Руси, Бугари и Срби имају *Јаков*, *Јаков*.

Код Хрвата је ситуација следећа: и код њих преовлађује тип *Јаков*, који налазимо у великом броју потврђен и код старих далматинских писаца⁸⁷. И из данашњих говора са разних страна Хрватске се такође може навести. Напр.: у Конавлима *Jakovo*⁸⁸, на Хвару *Jakov*⁸⁹, на Суску *Jaković*, *Jakofčić* (надимак)⁹⁰, у Истри *Jakov*, *Jakovina*⁹¹. Тако и у Босни *Јаков*, *Јаковица*⁹². Међутим се и варијанта *Jakov* јавља од првих споменика, од XIII в.; налазимо је код мноштва приморских старих писаца, затим код старих славонских писаца; па данас у Дубровнику⁹³ и у Боци⁹⁴.

⁸⁶ P. Skok, *Dolazak Slovena na Mediteran* (Split 1934), 201.

* Из грчкога Ἰωσήφ се добило лат. *Josephus*; али се у народним позајмицама у вулг. лат. грчко φ (тј. *ph*) мењало у *p* (уп. A. Meillet, *Esquisse d'une histoire de la langue latine*³, Paris 1933, стр. 90—91). Тако се и у романском могло добити *-p* за *-ph* (уп. *Giuseppe*, са очигледно секундарном геминацијом); али географија овога ономастика у словенским језицима, као и други наведени моменти — искључују романски утицај у слов. облицима са *-p* (уп. словеначке, чешке, пољске варијанте), сем у локалном готово узетом *Веро* из талијанског.

⁸⁷ RJA IV, 437.

⁸⁸ P. B. Bijelić, *Narodna imena* (Konavli u Dalmaciji), Rad XXX, 242.

⁸⁹ Hraste, HDZb I, 333.

⁹⁰ Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 147.

⁹¹ Ribarić, СДЗб IX, 60.

⁹² Zovko, Rad XXVI, 154.

⁹³ RJA IV, 432

⁹⁴ Томановић, Јужносл. филол. XIV, 75.

Етимолошки — ситуација је јасна. Хрв. *Jakov*, срп. *Јаков*, буг. рус. *Јакв* се своди на грчко Ἰακώβ , о чему сведочи и $\beta > v$ и географија; хрватска варијанта *Jakov* је дошла са Запада, премда је и она врло стара; ипак се народни облик у многим хрватским крајевима чини *Jakov*, са *-v-*. Дакле случај исти као са *Иван* и *Јосиф* (и са још неким именима; уп. ниже). Потребна је само једна напомена: *-b-* је могло дати *-v-* и у романским језицима; али Талијани овде имају облик *Giaco*, са $b > t$, који за наше питање не долази у обзир; прквени латински језик, међутим, чува *-b-*; најзад, далматински романски би морао променити *y-* у *ž-*. Тако нема сумње у грчко порекло и хрватскога *Jakov*.

Врло слично стоји вероватно ствар и са именом Μιχαήλ , пошто и овде налазимо код Хрвата облик који се своди на грчки, а не на латински. Овде рускоме *Михаил* (*Михаила*), бугарскоме *Михал*, *Михалџо* (*Михалко*, *Михалчо* и сл.), српскоме *Михаило*, *Михајло* и сл. одговарају такође хрватски облици са *-h-* (а не *-k-*) за *-χ-* и са *-i-* за *-η-*. Из данашњих говора уп. например *Mihovil* на Хвару⁹⁵, надимак *Mihajisova* на Суску⁹⁶, из околине Дубровника *Mihajisa* (поред *Mikule*)⁹⁷ и др. Уп. такође из Дубровника име гробља *Na Mihajlu*, на Лопуду топоним *Sutihō* (на *Sutihajlu*)⁹⁸ и др. Разуме се, и у Босни: *Миховил*, *Михајло*, *Михал*, *Миха*⁹⁹, у Боци *Михо*¹⁰⁰.

Примерима ове врсте треба додати и оне штокавске случајеве са *-j-* за *-x-*, јер се *-j-* не може наћи на месту *-k-*, већ само на месту *-x-*. Уп. не само напр. у Црној Гори *Мијајле*¹⁰¹, већ и у Босни *Мијо*, *Мијај*, *Мијајло*, *Михал*¹⁰² и сл.

Из споменика већ од XIII века потврђују се различити облици са *-x-* из хрватских крајева. Уп. *Mihail* код приморских и славонских писаца, *Mihajlo*, *Mihailo* код примораца, *Mihajao* такође код старих примораца, *Mihal* [*Mihal*?] у једном глагољском тексту, *Mihalić* као презиме на западу територије, *Mihal* код старих приморских писаца¹⁰³. Слични типови се јављају код Хрвата кајкаваца, судећи по примерима као *Mihalce*, презим. *Mihaliček*, *Mihalinec*, *Mihalković*, *Mihalović*¹⁰⁴.

На романске облике се ни хрватски облици, као ни српски, бугарски и руски, не могу сводити, већ због *-h-* за *-χ-*, насупрот чему стоји напр. талијанско *Michele* [*mikéle*], са *-k-* за *-χ-*. Међутим би проблем био у томе што су се у српскохрватске облике могли умешати и немачки односно мађарски, који такође садрже *-χ-*: уп. *Michel*, мађ. *Mihály*, што се, дакако, своди не на народскороманске облике (као тал.

⁹⁵ Hraste, HDZb I, 333.

⁹⁶ Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 147.

⁹⁷ P. V. Bijelić, Rad XXX, 242.

⁹⁸ Skok, Les origines de Raguse, Slavia X, 489.

⁹⁹ Zovko, Rad XXVI, 156.

¹⁰⁰ Томановић, Јужносл. филол. XIV, 77.

¹⁰¹ Стевановић, Јужносл. филол. XIII, 61.

¹⁰² Zovko, Rad XXVI, 156.

¹⁰³ RJA VI, 646, 647, 648.

¹⁰⁴ RJA VI, 647.

Michele, фр. *Michel*, шп. *Miguel* и сл.), већ на црквенолатинске, који -χ- (граф. -ch-) садрже. Могло би се доћи на помисао да се они јужнослов. облици који, поред -x-, садрже и -i- за -η- своде на Μιχαήλ (тј. срп. тип *Михаило*, *Михајло* и сл., хрв. тип *Mihovil*), а типови *Михал* и *Михаљ* евентуално на неки западни супстрат (напр. мац. *Mihály*). Међутим ни то не мора бити тачно, јер се и код Бугара управо налази *Михал*, *Михалко*, *Михалчо*; *Михаљо*, које Ст. Младенов очигледно с правом своди баш на Μιχαήλ „по н.-грџ. изговоръ, съ и вм. ē > η“¹⁰⁵, а тако исто *михалъ* (геп. *михала*) се налази и у старосрпском језику, напр. у Дечанској хрисовуљи¹⁰⁶. Из тога би излазило да се и хрватски облици *Mihalj*, *Mihal* (а и мадарско *Mihály*) могу сводити без сметњи такође на грчко Μιχαήλ. Тешкоћа се повећава и тиме што овде и Словенци и Западни Словени имају облике са -ch- [-χ-]: уп. напр. чешки нар. *Michal*, *Michal*¹⁰⁷, који се не своде на новогрчке облике, већ, као што је поменуто, на средњевек. латинске варијанте. Поврх тога треба напоменути и то: да се срп. *Михајло*, *михалъ*, буг. *Михаљо*, *Михал*, рус. *Михаил* — своде на релативно ново узјамљено Μιχαήλ, са неизмењеним α = а, док у хрватскоме *Mihovil* (које је несумњиво новогрч. порекла; уп. i=η) имамо промену α у о, што значи да је узјамљено засебно од „православних“ облика, раније. Због тога што је зајмљење вршено у разна времена, а можда и на разним географским тачкама, — и немамо неког поузданог ослоња за закључивање о овом ономастику. Ипак се са сигурношћу може рећи једно: облик *Mihovil*, који је и данас јако раширен, позајмили су Хрвати непосредно од Грка, и то, због α = о, сигурно у средњем веку¹⁰⁸ (касније епохе већ и из историских разлога не долазе у обзир). У коликој су се мери овде (случајеви *Mihal*, *Mihalj*) умешали и облици који се своде на латински — то не можемо рећи.

Важно је и име Δημήτριος = лат. *Demetrius*.

И овде православни Словени имају, судећи по η = i, новогрчки облик: рус. *Димитрий*, *Дмитрий*; *Митя* и сл., буг. *Димитар*; *Мито*, *Митко*, *Митъо*, срп. *Димитрије*, *Дмитиар*, *Гмитиар*, *Митиар*, *Мити* итд.

Са њима се слажу овде опет и Хрвати, који такође познају сличне облике.

Беома је значајна чињеница, коју сам нагласио у својем реферату у Немачкој, да један хрватски краљ из народне династије (тј. пре но што се фиксирала у Хрватској власт мадарске краљевине), Звонимир, има грчки надимак *Dimitrija*¹⁰⁹, исто онако као што у то време и српски владари носе грчки надимак *Сисџан*. У старим хрватским текстовима је варијанта *Dimitar* (која одговара краљевоме имену и слаже се са

¹⁰⁵ Етимологически и правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ (София 1941), 299.

¹⁰⁶ RJA VI, 647—648.

¹⁰⁷ Trávníček, Slovník jazyka českého, 914.

¹⁰⁸ В. код мене, Грчко-српске лингвистичке студије III, Зборник Визант. инст. III, 130 и след.

¹⁰⁹ Уп. P. Skok, Dolazak Slovena na Mediteran (Split 1934), 151.

срп., буг. и руским свечаним обликом), истина, ретка, мада не и непозната, а, како изгледа, и *Dimitrij*, *Dimitrije*¹¹⁰. Али је зато познато и *Dmitar*, и код приморских писаца, а такође и презиме *Dmitrović*¹¹¹. Напротив, *Demetrij*, *Demetrija* се у старим хрватским текстовима јавља само изузетно (у XVIII веку)¹¹², вероватно под утицајем рационализма и класичног образовања. У хрватским говорима нашег времена се јавља — као и у српским — *Mitar*: уп. у истарским песмама „junak *Mitre*“¹¹³.

Врло је важно истаћи овом приликом и топоним *Миштровица* у Срему, који се, наравно, своди на име патрона св. Димитрија. Истина, Срем је по мојем чврстом убеђењу био од V века па надаље српска земља по својем етничком саставу¹¹⁴, али је власт у њему у средњем веку била мађарска и католичка. Па ипак се, упркос службеном мађарском *Szava Szent Demeter*, овај град по Константину Филозофу (дакле XIV в.) зове *дмитровице*, што је несумњиво народски облик, а талијански путописац XVI века Маркантонио Пигафета бележи „*Mitroz over Mitrovizza in Rasciano* . . .“, а и у XVIII веку је то *Mitrovitz*¹¹⁵. Међутим што је најважније, и на једном латинском напису из Миштровице се налази облик који претставља, рекло би се, ако не чист грчки облик, а оно бар комбиновану варијанту: „s(igillum) Sofronie aba(tis) de s(ancto) *Demut(ri)*“¹¹⁶, што показује да је, поред књишкога латинскога *Demetrius*, постојао у овој католичкој држави и традиционални народски облик **Dimitrios*.

Сад што се тиче етимолошке стране. Обично се сматра да су облици са $\eta = e$ са латинског запада, а облици са $\eta = i$ непосредно из грчког. У прилог овом схватању нема других лингвистичких момената; али и овде имамо географски моменат: Хрвати се слажу са православним Словенима; а такође и чињеницу да се судбина имена *Dimitar*, *Dmitar* код Хрвата поклапа углавном са судбином неких других хришћанских имена (*Ivan*, *Josip*, *Jakov*, *Mihovil*; уп. и ниже).

Мора се поменути још једна ствар. Овај црквени ономастик је зајмљен у више махова; једном се редуковало $\eta = i$ (хрв. *Dmitar*, срп. *Дмитџар*, *Митџар*, *Митџа*, буг. *Мито* итд., рус. *Митя*, *Дмитрий*)¹¹⁷; другипут се $\eta = i$ одржало (срп. *Димитрије*, буг. *Димитри*, рус. *Димитрий*; код Хрвата нема много сигурних потврда, али су ипак познате). Хрвати су — што је најважније — баш у погледу старијег, редукованог, облика ишли овде заједно са православним земљама. То је опет несумњиво непосредан грцизам код Хрвата.

¹¹⁰ RJA II, 399—400.

¹¹¹ RJA II, 473.

¹¹² RJA II, 336.

¹¹³ Ribarić, SDZb IX, 61.

¹¹⁴ В. моје расправе *Stand und Aufgaben der Erforschung der Vojvodina-Mundarten, Die Welt der Slaven I*, 154—156, 157; *Zur Urgeschichte der Serben in Pannonien — Eine Dialektuntersuchung, ZSPH XXVII* (у штампи).

¹¹⁵ Jireček, *Die christl. Elemente* . . . , 96.

¹¹⁶ op. cit., 97.

¹¹⁷ Уп. код мене, *Грч.-срп. лингв. студ. III*, 126.

Узимам даље име Ἡλίας = *Elias*.

Рус. *Иљя*, буг. *Илија*, *Илин-ден*, срп. *Илија*.

Код Хрвата се јавља исти облик, очигледно у јакој мери. *Пија* се налази у извесној мери код старих писаца из приморја и Славоније¹¹⁸, у Дубровнику имамо топониме *Пијина Глависа* „Mons Heliae, S. Elias de Tumba“, на Шипану *Sutlija* (изговор и *Sutulija*)¹¹⁹, у Славонији ово име гласи *Пија*, постоји и презиме (катол.) *Пијс*; празник се зове *Пије* или *Пије*¹²⁰. У Босни *Илијан*, у Загребу презиме *Пијашевић*, у Босни (катол.) *Пијашић*, у једном старом тексту из XV в. *Šiřani Ivijcu*¹²¹. Да-како и у Босни данас *Илија*, *Илан*, *Иле*, *Илкан*¹²² итд.

Доказ непосредног грчког порекла би било словенско *i-* за *η-*; уз то се, као и у другим случајевима, придружује географија; али се можда умешало и *Eliáš* са Запада (са мац. *š-?*). Међутим и у тим последњим случајевима је преовладало почетно *И-*, што би говорило о јакој грчкој традицији. И овде бисмо имали византиски утицај на Хрвате.

Немачки слависта Ј. Шниц у ову групу имена убацује и име *Кдмнен* (данас застарело), које се своди на *Κομνηνός*. Овде, истина, у неким облицима стоји за *η* срп. *e* и *je* (*Комљен* и сл.); али аутор то сматра хиперекавизмом гер. хиперјекавизмом, полазећи од „икавског“ облика, који је такође потврђен, и то из старине: уп. из XV в. *knež Pavko Komlinovič*, ст. „срп“. *Комлинь* (више пута)¹²³. Географске прилике, међутим, овде нису исте као у предњим случајевима; овде би се могло мислити на Далмацију као исходну тачку византиског утицаја. То је теориски могуће, али ја се на томе не могу даље овом приликом задржавати.

Остала би ми још два важна ономастика, који, међутим, изискују посебну дискусију, због тога што у њима прилике нису баш просте. То су *Στέφανος* и *Γεώργιος* и њихови рефлекси код православних Словена и код Хрвата. Не могући мимоићи ова важна имена, ја ћу овде и њих продискутовати.

Да узмем прво *Στέφανος*.

Руски *Степан*, украј. такође *Степан*¹²⁴.

Бугарски *Стефан*, *Стефанчо*, *Стефко*, *Стефчо*, жен. *Стефанија*, *Стефана*, *Стефанка*, *Стефка* итс.¹²⁵. Уп. и у дијалектима *Стефън*¹²⁶.

¹¹⁸ RJA III, 791.

¹¹⁹ Skok, Les origines de Raguse, Slavia X, 489.

¹²⁰ Ivšić, Rad CXCVI, 186, 207.

¹²¹ RJA III, 791, 792.

¹²² Zovko, Rad XXVI, 154.

¹²³ J. Schütz, KOMNHNOΣ im serbokroatischen Namenschatz, Aus der byzantinistischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik I, 24—26.

¹²⁴ М. А. Жовтоброух у колект. књизи Исторична граматика украјинској мови (Київ 1957), 167.

¹²⁵ Ст. Младенов, Етимол. и правоп. речникъ, 608.

¹²⁶ Г. Христов, Говорът на с. Нова Надежда, Хасковско, Извест. на Инст. за българ. език IV, 179.

Код Срба наилазимо на разне варијанте. У XIII в. стѣфанъ; стефанъ; у Србији и Војводини данас *Сѣдѣан*, *Сѣева*; код јекаваца *Сѣјейан*, *Шѣјейан*¹²⁷, код Срба на Косову се у споменицима (напр. XVIII в.) јавља *степан*, *степановић*, и, вероватно црногорско, *сѣпанъ* (XVIII в.) — наредо са данашњим *Сѣдѣан*, *Сѣѣфа* и *Сѣѣва*¹²⁸.

Код Хрвата: књиж. *Сѣѣран*; у говорима *Сѣѣран*¹²⁹; уп. и *Šīpanъ*. Сасвим ново, из текстова ми непознато, је кајкавско *Štef*.

Нема сумње да се рус. *Степан* и буг. *Стефан* своди одмах на *Στέφανος*. Нема никаквог разлога не сводити и старосрпско *стефанъ* и срп. дијал. *Сѣјейан*, исто као и нсвије *Сѣеван*, такође непосредно на *Στέφανος*, како се то обично и чини¹³⁰ и како је вероватно с обзиром на чињеницу да су име *стефанъ* носили српски владари који су претендовали на то да замене грчке василеусе.

Ствар се међутим компликује тиме што се у старосрпском јавља и стѣфанъ, са -ѣ- за грч. -ε-, којему одговара и црног., бос. *Сѣјейан*, *Шѣјейан*, а исто тако и хрватско *Šīpan*. Како да схватимо ове облике са -ѣ-? Ја сам, мислим с правом, одбацно ранија схватања да се српскохрв. -ѣ- своди на некакво „дуго ε“; дуго η је у новогрчком, пак, дало *ι*; а квантитета у византиско време грчки језик није имао. Зато сам помишљао на квалитет, на грчко ε затвореније од словенскога е, и то у време кад је ѣ (затв. е) још постојало у српскохрватском¹³¹. Што се сличан облик, са *ѣ, не налази и код Бугара, то није чудо: у бугарском језику је ѣ било врло широко, и није се никако могло идентификовати са е (е). Али је већ мало чудније — што се у источнословенском налази само е за -ε-, а не и -ѣ-: уп. не само вел. рус. *Степан*, него и украин. *Степан* (а не **Стинан*!). Међутим је руско ѣ, баш као и српскохрватско, било у старим епохама (а делом је и данас) затворено е (е)¹³². Како то да се и код Руса није јавило ѣ?

Ето због чега сада помишљам на нешто друго у српскохрватском: на евентуалну романску (далматску) дифтонгизацију е > ie. То би онда морало значити да српскохрватско *Сѣѣјейан* није примано само непосредно од Грка, већ и посредством католика у приморју: на тај би се начин објашњавало бар икавско *Šīpan* и јекавско *Сѣјейан*, *Шѣјейан*; док би србијанско *стефанъ*, *Сѣеван*, дијал. (Косово) *Сѣјейан* могло бити и непосредно из грчког. Чињеница да је у латинском, бар у цркви, познат изговор *Stefanus* (граф. *Stephanus*), а такође и у талијанском *Stefano*, па у немачком *Stephan* [štefan] не би била сметња за постављање једнога **Stēpanъ*, било из *Stefan(o)* било, пак, из вулг.-лат. **Stepanus*, на које, истина, не указује талијанско *Stefano*, немачко *Stephan*, али указује например шпанско *Esteban* (са интервокалским -p- > -b-).

¹²⁷ И. Поповић, Грчко-српске лингвист. студије III, 135 и след.

¹²⁸ Гл. Елезовић, Речн. кос. мет. дијал. I, 269, 270, 280.

¹²⁹ код мене, op. cit., 135.

¹³⁰ M. Vasmer, Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen (Berlin 1944), 26.

¹³¹ op. cit. 136, 137.

¹³² уп. напр. П. Я. Черных, Историческая грамматика русского языка⁴ (Москва 1954), 123.

Ипак је тешко олако одбацити овде помисао на хрватско—српско—бугарско—руску везу, и због аналогije других имена (уп. напред) и због чињенице да је у све ове словенске језике $\Sigma\tau\acute{\epsilon}\phi\alpha\nu\omicron\varsigma$ ушло давно ($f > p$), очигледно са почетком христijанизације, можда у исто време. Истина, у Срба је $-p-$ од $-f-$ у овом имену ретко (иако не и непознато; уп. напред); али то је очигледно отуд што је **стеџань** било краљевско име; „док су владали српским земљама Немањићи“, примећује етнолог Т. Вукановић, „нико није у Срба смео носити лично име *Стеџан*“, тојест постојала је у Србији у погледу овог имена нека врста табуа¹³³. Тако се име очувало у својем књишком облику, са $-f-$, кроз цео средњи век. Тек касније, у турско време, почело се ширити ово име и на обичне грађане¹³⁴. То је, међутим, управо време кад је српскохрватски језик напустио закон промене $f > p$, заменивши га законом о $f > v$. Тако је у Србији (отуд и у Војводини, делом у Црној Гори)¹³⁵ $\Sigma\tau\acute{\epsilon}\phi\alpha\nu\omicron\varsigma$ пало под удар новог закона, и тако се појавило *Стеван* (уместо *Стеџан*). Богумелска Босна, која није могла имати неких скрупула према краљевском величанству рашких владара, није овде знала ни за тај табу¹³⁶; зато се у Босни јавља *Штејан*, *Стејан*, баш као и код Хрвата.

Што се Бугара тиче, код њих се евентуално **Stēpan* није одржало; али овога пута не из политичких, већ просто из лингвистичких разлога; с једне стране су Бугари били највише под све новим и новим утицајем из Цариграда и Солуна, а с друге су они, наспрот Србима, у својем фонолошком систему развили ново ϕ ¹³⁷, које је омогућило да се облик *Стефан* рашири у народној употреби и фиксира.

Осим тога, као што сам већ раније показао, не би **стеџань**, са $-f-$, било једини пример замене грчкога $-ε-$ српскохрватским $-љ-$, јер се иста појава налази и у још неким случајевима¹³⁸, тако да ни у *Stēpan*, *Штејан* романско посредству није баш неминовно, без обзира на сведочанство рускога *Степан* (са $\varepsilon = e$).

Због тога би се могло закључити — и поред ових напомена које сам морао изнети — да је грчко поречло хрватског *Stēpan* ипак врло вероватно, утолико пре што је у ст. српскоме **стеџань** тешко видети романски утицај.

Најзад — $\Gamma\epsilon\acute{\omega}\rho\gamma\iota\omicron\varsigma$. Српскоме шток. *Ђурађ*, *Ђурђе*, *Ђорђе* и сл. одговара у хрватским крајевима, као што је познато, облик *Jūraj*. П. Ђорђић је узео да се *Juraj* „своди на *Ђурађ* у којем $\ђ$ прелази у j по правилима чакавског или кајкавског говора. Зато и имамо у ген. јд. *Jurja* као *Ђурђа*, а не *Juraja*...“¹³⁹. Тако сам исто и ја мислио да се може гледати на однос ових двају облика¹⁴⁰. Јер и иначе има

¹³³ Лична имена код Срба, Гласн. Етнографског музеја у Београду XV, 69.

¹³⁴ loc. cit.

¹³⁵ I. Поповић, Zur Substitution des fremden f im Serbokr., ZSPH XXIV.

¹³⁶ T. Vukanović, loc. cit.

¹³⁷ I. Поповић, Zur Substitution des fremden f im Skr., 42—43.

¹³⁸ И. Поповић, Грчко-српске лингв. студ. III, 135—137.

¹³⁹ О имену *Ђорђе*, Наш језик III (Београд 1935), 210.

¹⁴⁰ Грчко-срп. лингв. студ. III, 150.

случајева овакве супституције чакавскога (resp. кајкав.) *j* за шток. *d*. Уп. напр. чакав. *majârski* „мађарски“ од штокавског *maĥarski*, које се своди на изворно *magyar*¹⁴¹. У Славонији Стј. Ившић констатује топоним *Đurici* који се јавља и као *Jurici*, а исто тако и *Đud* поред *Jud* за мађарски топоним (име познатог ходочашћа) *Gyüd*¹⁴². Међутим је мађарски материјал овде непоуздан, јер у мађарским западним дијалектима постоји гласовни процес прелаза *gy > j*: уп. *jó > gyó*, *jön > gyün* и сл., који је — да би ситуација била још компликованија — захватио и неке јужнословенске дијалекте у близини¹⁴³. Међутим, упркос свему томе, кајкавско-чакавска супституција *Juraj* за *Ђурађ* би била сама по себи сасвим могућа. Али има нешто друго што чини ствар компликованијом: то су типови које налазимо код Словенаца и у севернословенским језицима. Словеначки гласи ово име *Jurij*, чешки *Jiří* (од **Jurij*), руски *Юрий*, пољски *Jerzy* (из чешког), а словачки чак и *Juraj*, поред *Juro*, *Jurik*, *Jur* (и *Đuro*, *Đurko*, *Dzuro*)¹⁴⁴.

Што се тиче словеначког и севернословенских облика, за њих се обично узима Запад као извор. Ф. Рамовш изводи словеначко *Jurij*, преко **D'urd'*ъ, од *Georgius*¹⁴⁵; и Ј. Холуб — Ф. Копечни своде очигледно идентично чешко *Jiří* (ст.-чеш. *Jurí*) такође на *Georgius*, само посредством словенскога **Jurijь* (цркв. слов. стварно потврђено *Jurьjь*)¹⁴⁶. Питање је, међутим, стања у руском језику. Тамо се, наравно, налази свечано име *Георгий*; али у народним говорима стоји не само поменуто *Юрий*, већ такође и *Юрей*, а онда и ст.-рус. *гѣорѣи*, данас *Егѣрий*, *Егѣр*¹⁴⁷. Осим тога се у руском језику налазе и разни други облици: ст.-рус. *гѣорѣи*, *гѣорѣини*, *гѣорѣини*¹⁴⁸, са чиме уп. и топоним *Юрьев*, који се јавља и као *Юргѣв*, *гѣорѣв*, *гѣорѣв*¹⁴⁹. Наравно се рус. *Георгий* своди непосредно на грчки облик¹⁵⁰; али руско *Юрий* се очигледно не може одвајати од словенач. *Jurij*, чеш. *Jiří*, а руско *Юрей* од словачкога *Juraj*. Што се тиче иницијалнога *j*- у овоме севернословенском имену, оно се очигледно дугује црквенлат. изговору *dy*- као *y*-, а не некој кајкавској промени **d' > j*, како је држао Рамовш (уп. горе), премда би у руском језику про-

¹⁴¹ H. Sköld, Zur Chronologie der štokavischen Akzentverschiebung. — Der Akzent der ungarischen Lehnwörter, Lunds Univers. Årsskrift, N. F. Avd. I, Bd. 18, Nr 3.

¹⁴² Stj. Ivšić, Današnji posavski govor I, Rad CXCVI, 202.

¹⁴³ O. Ásbóth, A *j > gy* változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelvjárásokban (Budapest 1908).

¹⁴⁴ K. i M. Kálal, Slovenský slovník z literatúry aj nářečí (v Banskej Bystrici 1923), 223.

¹⁴⁵ Slavia I, 28.

¹⁴⁶ J. Holub — F. Kopečný, Etymologický slovník jazyka českého (v Praze 1952), 154.

¹⁴⁷ B. Unbegaun, Les noms des villes russes, RES XVI, 70; M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch I, 265, 391.

¹⁴⁸ Vasmer, op. cit., 391.

¹⁴⁹ Unbegaun, loc. cit.

¹⁵⁰ Vasmer, op. cit., 265.

мена $g > j$ могла бити и гласовна, дијалекатска: уп. у многим јужно-руским говорима примере као *jítкий* = *гибкий*, *мајѝла* = *могила*, *јимѝа-з'ја* = *гимназия*, *јен'ерѝл* = *генерал* и сл.¹⁵¹ Но ово последње у случају примера *Юрий*, *Юрей* ипак није вероватно, јер се овде руски облици географски везују за западнословенски терен и даље за словеначки, тако да је *Юрей*, *Юрий* очигледно пољским посредством дошло из средњелатинског језика. Оценити тип *Егорий*, *Егор* — није лако; Фасмер помишља на Γεώργιος, измењено под утицајем имена *Григорий* од Γρηγόριος¹⁵². Ја сам склон да верујем у контаминације свечаног *Георгиј* < Γεώργιος и *Юрий* < *Georgius*, и то контаминације на разне начине.

Сада се враћамо на хрватски терен, водећи, међутим, рачуна о стању и у другим словенским језицима, Без обзира на *Ђурађ* (*Ђурђа*), с „непостојаним“ *-а-*, *Juraj* код Хрвата се потпуно може поредити са *Juraj* код Словака, ако узмемо, за Холубом — Копечним, као исходну тачку старије *Jurъj* или сл. Као што је познато, замена полугласника са *a* у словачком се јавља, мада услови нису ни данас још довољно разјашњени¹⁵³. Хрватскоме и словачкоме облику не би одговарало непосредно чешко *Jiří*, руско *Юрий*; али би тачно одговарало руско *Юрей*. Ја бих, само, радије пошао од **Jurъj*, па чеш. *Jiří*, словенач *Jurij*, рус. *Юрий* изводио из тога, са *-jъ > -j* и даље са вокализацијом у *-i*, *-ī*, *-ij* и схватањем облика придевски (уп. чешки *Jiřího*, *Jiřímu* итд.); напротив би рус. *Юрей*, словач. и хрв. *Juraj* било настало из *Jurъj(ъ)*, са развијеним секундарним полугласником, уз напомену да је у руском могло бити и других разлога за постанак облика *Юрей**.

Са те чисто етимолошке стране би хрв. *Juraj* пре требало везивати са севернословенским и словеначким облицима, иако непосредне везе између хрв. *Juraj* и словенач. *Jurij* заиста нема. Из те перспективе би, дакле, *Juraj* ипак требало, онда, одвојити од непосредно из грчкога примљеног *Ђурађ*.

Да видимо само још географију разних типова на Балкану. Већ је и Ђорђић указао на чињеницу да се, под утицајем књижевног језика, тип *Durad* (*Ђуро* и сл.) шири и у хрватским крајевима, премда назив свеца остаје увек само *Juraj*. У крају око католичког Дубровника се говори *Duro*, *Durica*, *Ђука*, *Ђуко*, *Ђурман*¹⁵⁴. У дубровачкој ономастичи имамо *Súdurac* / *Sudurad* (са накалемљеним суфиксом *-ac*); јавља се и графија *Sudurad*¹⁵⁵; у латинском тексту се пише *Sutiuragh*: „aqua de Sutiuragh“¹⁵⁶. На Шипану се говори *Sudurac*, али

¹⁵¹ W. Kuraszkiewicz, Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych (Warszawa 1954), 63.

¹⁵² Russ. etym. Wb. I, 391.

¹⁵³ За те услове уп. нарочито V. Šmilauer, Slovenské střídnice jerové a změna e, ě > a, o (Praha 1930), одељак 9. Jerové hlásky v střední slovenštině, 56-62.

* У руском постоји књишки изговор типа *сѝний* према народноме *сѝней*, па је то могло послужити као образац.

¹⁵⁴ P. B. Bijelić, Narodna imena (Konavli u Dalmaciji), Rad XXX, 242.

¹⁵⁵ Skok, Les origines de Raguse, Slavia X, 486.

¹⁵⁶ Jireček, Die christl. Elemente..., 24.

је генитив *Sudurda*¹⁵⁷, код Дубровника постоје и села *Đurovići*, *Đurinići*¹⁵⁸. У Славонији такође постоји топоним *Đurdanci*¹⁵⁹, пустара *Đuringaj*¹⁶⁰, у кајкавској Хрватској [какав је изговор?] уп. топониме *Đurinovec*, *Đurđekovec*, *Đurđevac*¹⁶¹. Уп. и у Monumenta sloatica у XVI в. презиме *Đurkanić*¹⁶². Ипак се, међутим, мора напоменути да из хрватских крајева изван Дубровника нема старих потврда са **Đurađ*, **Đuro*, **Đurđe*¹⁶³, а уосталом и дубровачкоме *Sudurad* већ на Хвару одговара *Sučurje* | *Sučuraj*, а код Сплита *Sučurac*¹⁶⁴, што се вероватно све своди на *Juraj*, а не на *Ђурађ*. На тај начин ипак изгледа да тип *Ђурађ* и сл. није извршио неку јаку пенетрацију на чакавски и на кајкавски терен, и да, дакле, нема сигурних доказа за Ђорђићеву и моју претпоставку о томе да је *Juraj* настало супституцијом од штокавскога облика. Треба још напоменути да ово име у далматинском романском гласи **Žorž*, тј. као у француском језику; уп. *жорџ*, дат. *жорџџ* и — очигледно контаминирано — презиме из Дубровника *жџрговић*, *жџрговикић*¹⁶⁵, тако да се при извођењу хрватскога *Juraj* не може полазити од балканскороманског облика.

Како је, међутим, у словеначком језику познат облик *Jurij*, а код Хрвата *Juraj*, са „непостојаним“ *-a-*, то би се ипак евентуално могла допустити претпоставка (без сбзира на прилике у словачком и руском језику) — да је *Juraj* настало контаминацијом између **Jurij*, примљеног са запада, и *Ђурађ*, узајмљеног непосредно од Грка (посредством Срба, наравно). Извесног ослонца за ово би давала већ поменута чињеница да се у Дубровнику *Juraj* не употребљава, већ — као и код Срба — *Đurađ*. Али неку поузданост овде, нажалост, не можемо постићи.

За Γεώργιος се, дакле, може рећи да је ушло Србима и Дубровчанима непосредно, док је за Хрвате то већ несигурно, иако не и сасвим немогуће; и Руси су овде, напореда са непосредним грчким обликом, као што смо видели, примили и латински облик.

Сасвим кратко ћу се још зауставити на имену Παῦλος — *Paulus* код Хрвата. Скок узима, због *-v-*, да је хрватско *Pavao*, *Supravō* и сл. — из новогрчког¹⁶⁶; уп. и чакавски *Paval*¹⁶⁷, на Суску такође *Pāval* (gen. *Pāvla*)¹⁶⁸, што се, истина, добро слаже са буг., рус. *Павел* < Παῦλος¹⁶⁹,

¹⁵⁷ Skok, Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima I (Zagreb 1951), 238.

¹⁵⁸ RJA III, 16, 17.

¹⁵⁹ Ivšić, Rad CXCVI, 163.

¹⁶⁰ RJA III, 16.

¹⁶¹ RJA III, 13—16.

¹⁶² RJA III, 16.

¹⁶³ Уп. RJA III, 13—17.

¹⁶⁴ Jireček, Die christl. Elemente..., 25; Skok, Slavia X, 486, nap. 8.

¹⁶⁵ Љ. Стојановић, Старе српске повеље и писма, књ. I, Први део (Београд — Сремски Карловци 1929), 109, 113, 127.

¹⁶⁶ Les origines de Raguse, Slavia X, 489.

¹⁶⁷ Hraste, HDZb I, 333.

¹⁶⁸ Hamm, Hraste, Guberina, HDZb I, 100.

¹⁶⁹ Уп. и у ист. Србији *Павол*, са вокализацијом *џ > о* (Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, 82).

а и са српским *Павле*; али — морам додати — такође и са словеначким, чешким *Pavel*. Свугде, дакле, треба поћи од **Pavla*; али баш словеначки и чешки показују да грчки језик као извор није вероватан, управо — да је он вероватан само код православаца. Ствар је у томе што би и Παῦλος и лат. *Paulus* морало дати у словенским језицима исти резултат, прелаз у *-av-*, због тога што словенски фонолошки систем не зна за дифтонге (уп. рус. *автомобил*, *автомат*; срп. народски *а̀виџо* или *а̀фиџо* „аутомобил“ и сл.). Према томе овде новогрчка промена *αυ* у *av* не игра никакву улогу за словенски систем, и због тога немамо никаквих поузданих доказа да је *Pavao* непосредно грчког порекла, иако то лингвистички (а ни културноисториски; уп. друга имена) није искључено.

Ја сам досада скупио толико материјала; можда ће се убудуће овоме прикључити и нови примери.

Из изложенога — и уз дата ограничења — види се јасно велики значај грчке цркве за християнизацију и цивилизацију код Хрвата. Могло би се чак рећи да је, судећи по овоме, значај Византинаца за хрватску културу и већи него што се то обично узима. Јер из моје анализе се види да је римска црква заменила грчку у хрватским земљама тек онда када су Хрвати већ увелико били хришћани и кад су већ поодавно били усвојили европску медитеранску цивилизацију.

IVAN POPOVIĆ

DIE CHRISTLICHE GRIECHISCHE ONOMASTIK BEI DEN KROATEN

Zusammenfassung

In meinem Referat an der Berliner neugrätzistischen Tagung 1957 (im Druck) habe ich die neugriechischen Elemente im Wortschatz der katholischen serbokroatisch sprechenden Bevölkerung, d. h. der Kroaten, behandelt. Bei dieser Gelegenheit habe ich erwähnt, dass es auch christliche Personennamen gibt, die zu den Kroaten nicht vom Westen, aus der katholischen Kirche, sondern vom Osten, aus der griechischen Kirche, gekommen sind, was nach der Lautgestalt der betreffenden PNN aufzudecken ist.

Diesmal habe ich eine Reihe der häufigsten kroat. christl. Männernamen analysiert; die Analyse hat gezeigt, dass sie ins Kroatische hauptsächlich direkt aus dem Griech. entlehnt wurden, ohne lateinische Vermittlung, dass also auch bei den Kroaten — im Gegensatz zu den Slovenen — diese christl. Nomenklatur schon in jener Epoche ausgebildet wurde, als noch die byzantinische, nicht die römische Kirche auch auf dem Westbalkan die Übermacht besass; als römische Geistlichen später in kroatischen Ländern den griech. Einfluss beseitigten, konnten sie diese Personennamen nicht mehr durch entsprechende lateinische ersetzen, weil sie schon im Volke stark Fuss gefasst hatten; nur seltener konnte sich — neben einer griech. Form oder auch ohne eine solche — eine lateinische verbreiten (z. B. *Josip* direkt aus Ἰωσήφ, daneben aber die Koseform *Jozo* aus *Josephus* u. ähnl.).

Es hat sich also gezeigt, dass in mehreren Fällen die Kroaten einst mit den Serben, Bulgaren und Ostslaven übereinstimmten, während die Slovenen mit den Westslaven zusammengingen. Erst später erscheint eine kroatisch-slovenische Übereinstimmung, manchmal jedoch auf Kosten des Lateinischen (z. B. sloven. *Janez* aus *Johannes*: kroat., aserb., bulg., russ. *Ivan* aus Ἰωάννης; heute aber auch schon sloven. *Ivan*, das aus dem Skr. entlehnt ist und letzten Endes auf Ἰωάννης zurückgeht).

Die Analyse hat ebenfalls gezeigt, dass auch dort, wo heute zwischen dem kroatischen Areal mit einer griech. Form und dem Areal der orthodoxen Slaven mit derselben Form keine Berührung besteht, einst die Kontinuität ununterbrochen war. So z. B. *Ivan* = Ἰωάννης heute einerseits kroatisch (daraus auch slovenisch), andererseits bulgarisch und ostslavisch, während in der Mitte das serbische Gebiet steht, wo eine andere, neuere Form *Jovan* (übrigens ebenfalls aus Ἰωάννης entstanden) die gewöhnliche ist. Doch hat die Untersuchung feststellen können, dass einst auch bei den Serben die altertümlichere Variante bekannt und nach dem Zeugnis zahlreicher Ortsnamen in den serbischen Ländern (*Ivanča*, *Ivanov Potok*, *Ivanovci*, *Ivaňa*, *Ivaňe* usw. usw.) wohl die einzige war; erst später erscheint die neue Variante *Jovan*, so dass das kroatische Gebiet mit der Form *Ivan* erst sekundär von dem übrigen slavischen *Ivan*-Gebiet getrennt wurde.

Es wurden folgende PNN analysiert:

1) Ἰωάννης. Daraus russ. *Ivan*, ukr. *Ivan*, bulg. *Ivan*, serb. *Ivan* (vgl. oben), kroat. *Ivan*, seltener sloven. *Ivan*; serb. *Jovan*, auch bulg. seltener *Jovan*; beides unmittelbar aus Griech. Der ältere Typus *Ivan* kommt bei den orth. Serben am häufigsten in Montenegro vor. Lateinische und romanische Varianten nur im jugoslavischen Küstenlande, doch immer neben *Ivan* (z. B. *Žvane*, *Zvane* aus Dalm.-rom. oder Venezian.) und nicht so häufig.

2) Ἰωσήφ. Daraus russ., ukr. *Osip*, schriftruss. *Josif*, bulg. *Josif*, aserb. *Josip*, serb. *Josif*, kroat. *Josip*, daraus auch sloven. *Josip* (neben *Jožef* aus Deutsch oder Roman.); hier verbreitet sich aber, besonders in Koseformen, im Kroat. auch die westsl. Variante (mit *-z-*): *Jozo*. Doch *Josip* steht fest bei den Kroaten, also eine griech. Form. Die *p*-Varianten sind alt; die mit *f* sind rezenter und gelehrt.

3) Ἰακώβ (Ἰάκωβος). Daraus russ., bulg., serb. *Jakov*; doch auch kroat. *Jakov* überall; jedenfalls gibt es kroat. auch *Jakob* (auch sloven.), das westl. Herkunft ist.

4) Μιχαήλ. Daraus russ. *Mixail* usw., bulg. *Mixal* usw., serb. *Mihajlo* usw., aber auch kroat. *Mihovil*, die dazu, wegen *o < a*, noch älter als die russ., bulg., serb. ist. Aus dem Rom. konnte die kroat. Form nicht kommen (*-h-*, nicht *-k-*!); doch hier konnte ung. *Mihály*, dt. *Michel* auch mitspielen (vgl. čech. *Michal* u. ähnl.). Jedenfalls aber kroat. *Mihovil* unmittelbar aus *Μιχαήλ* (wegen *-ovi-* = *-αη-*).

5) Δημήτριος. Daraus russ. *Dmitrij*, volkstüml. *Mitja*, bulg. *Dimitar*, *Mito*, serb. *Dimitrije*, *Dmitar*, *Gmitar*, *Mića*, kroat. *Dimitrij*, *Dimitar*. Alt-kroat. sind westl. Formen (*Demetrij*, *Demetrija* < *Demetrius*) selten, die griech. dagegen häufig. Erst später hat die westl. Variante bei den Kroaten etwas an Boden gewonnen; doch ist die griechische auch diesmal bis heute erhalten geblieben.

6) Ἠλίας. Daraus russ. *Il'ja*, bulg. *Ilija*, serb. *Ilija*, aber auch kroat. *Ilija*; im Westen Kroatiens jedoch auch *Eliáš* = lat. *Elias*, nich so häufig übrigens.

7) Κομνηνός. Nur serbokroatisch (heute veraltet): *Komlin*, *Komljen* usw., sowohl serb. als auch kroat.

8) Στέφανος. Daraus russ., ukr. *Stepan*, bulg. *Stefan* (eine jüngere Form), serb. *Stefan* (gelehrt), *Stevan*, aserb. *Stepan*; westlicher ist serb. *Stjepan*, *Šćepan*; kroat. *Stjepan*, *Stipan*. Die kroat. und die westserb. Formen *Stjepan*, *Šćepan*, *Stipan* wohl auch direkt aus Griech. (über *Stěpanъ* aus *Στέφανος*); man muss jedoch betonen, dass russ. *Stepan* (vgl. ukr. *Stepan*, nicht **Stipan*), bulg. *Stefan* ein *-e-*, skr. **Stěpanъ* ein *-ě-* aufweist, dass also die Varianten nicht identisch sind, weshalb man auch an romanische Vermittlung im Falle des Skr. denken könnte (dalmatisch-rom. *e > ie*). Da aber auch aserb. *Stěfanъ* lautete, mit *-ě-*, so wäre direkte Entlehnung aus Ngr. doch wahrscheinlicher. — Nur im Westen Kroatiens *Štef* aus Dt.

9) Γεώργιος. Hier ist serb. *Đurađ* usw. direkt aus Griech. entlehnt; ähnl. Formen kommen bei den Katholiken selten vor (besonders im Osten: Dubrovnik; Slavonien); auch schriftkroat. *Đuro*. Dagegen gemeinkroat. *Juraj*

eher aus lat. *Georgius* als substituiert für *Đurađ* nach dem Verhältnis čakav. *j*: štokav. *đ*, da auch sloven., westslav. und sogar russisch der Name mit *j* lautet (russ. volkstüml. *Jurij* neben gelehrt. *Georgij*). Hier erfreute sich die griech. Variante bei den Kroaten nicht eines grösseren Erfolges (ob schon auch bei den kajkavischen Kroaten ONN wie *Đurinovec*, *Đurđekovec*, *Đurđevac* bekannt sind, also in griech. Form).

10 Bei Παῦλος = lat. *Paulus* konnte dagegen nur konstatiert werden, dass die Entscheidung, trotz Skok, unmöglich ist, da kroat. *Pavao* (-*vla*) sowohl mit serb. *Pavle*, bulg., russ. *Pavel* < Παῦλος als auch mit sloven., čech. *Pavel* < *Paulus* bzw. dt. *Paul* vergleichbar ist. Sl. -*av*- musste m.E. nicht aus ngr. -*av*- [-*av*-] entstehen, da fremdes -*av*- (*Paulus* usw.) ebenfalls slav. -*av*- ergab (Diphthonge sind im Slav. unbekannt; vgl. russ. *avtomobil*, *avtomat* usw.).

Aus dem Gesagten ergibt sich, dass die Bedeutung der griech. Kirche für die Christianisierung und Zivilisierung auch bei den Kroaten gross war. Man könnte sogar sagen, dass diese Bedeutung bisher etwas unterschätzt wurde. Denn aus der vorliegenden Analyse scheint klar hervorzugehen, dass die römische Kirche in den kroat. Ländern die griechische erst dann ersetzte, als die Kroaten schon lange Christen und mit der europäischen Mittelmeerkultur bekannt waren.